

MICHALINA BULER

ORCID: 0000-0002-0968-810X

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

michalinam95@gmail.com

Status zapożyczenia-cytatu we współczesnym języku polskim na przykładzie galicyzmów

Słowa kluczowe

zapożyczenia-cytaty, galicyzmy, adaptacja zapożyczeń w polszczyźnie

Key words

borrowings-quotations, Gallicisms, adaptation of borrowings in the Polish language

[...] dzieje naszego języka to historia nieustannie napływających do niego zapożyczeń, z którymi polszczyzna doskonale sobie dotąd radziła dzięki wszechogarniającym procesom przystosowawczym¹.

1. Wstęp

Za zapożyczenia uznaje się jednostki, „które nie zostały odziedziczone przez dany język po jego ewolucyjnym przodku – np. przez język polski po prasłowiańskim – lecz zostały przejęte z innych języków w trakcie jego historycznego rozwoju”². Posługiwanie się wyrażeniami zapożyczonymi z języków obcych jest rozmaicie oceniane przez użytkowników języka, i to zarówno przez językoznawców, jak i niespecjalistów z tej dziedziny, co w literaturze jest

¹ *Wara od rz!*, wywiad z prof. Janem Miodkiem przeprowadzony przez Mariusza Urbanka, dostęp 4.06.2021, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/klasypolityki/1795040,1,wara-od-rz.read>.

² Mirosław Bańko i in., *Nie całkiem obce zapożyczenia wyrazowe w języku polskim i czeskim* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2016), 5.

opisywane jako postawy użytkowników języka wobec zapożyczeń. Przybierają one postać od skrajnie liberalnej do skrajnie purystycznej³. Nie brakuje również głosów podobnych do przywołanego wyżej stwierdzenia Jana Miodka, ukazującego proces zapożyczania językowego jako zjawisko nieuniknione, które jednocześnie nie ingeruje w kształt systemu – to język przyjmujący obce jednostki dostosowuje je do wewnętrznych reguł, natomiast one same nie wywierają wpływu na jego charakter i zachodzące w nim prawidłowości.

Wspomniane przez J. Miodka procesy przystosowawcze to szereg mechanizmów adaptacyjnych, które mogą obejmować wszystkie aspekty zapożyczanego znaku, od jego kształtu (przystosowanie zapisu i wymowy do systemu języka biorcy), poprzez przystosowanie na poziomie morfologicznym (tj. fleksji oraz wchodzenia w relacje słowotwórcze), aż po dyspozycje składniowe znaku niezbędne do funkcjonowania w nowym otoczeniu leksykalnym. W literaturze przedmiotu nie poświęca się wiele miejsca zjawisku adaptacji składniowej. Zwraca na nią uwagę Andrzej Moroz⁴, nazywając funkcjonalną, w odróżnieniu od adaptacji formalnej, która rozumiana jest jako przystosowanie znaku na poziomie ortograficznym, fonetycznym lub morfologicznym.

Ze względu na stopień formalnej adaptacji zapożyczenia do systemu języka polskiego wyróżnia się zapożyczenia całkowite, częściowe oraz zapożyczenia-cytaty⁵. Zapożyczenia całkowite to wyrażenia językowe już przyswojone do systemu języka polskiego pod względem wymowy, pisowni oraz odmiany⁶, mianem zapożyczeń częściowych określa się wyrażenia obcego pochodzenia zasymilowane na niektórych poziomach systemu polszczyzny przy jednoczesnym braku adaptacji na innych jego poziomach⁷. Mają one charakter obcy synchronicznie⁸, tj. nadal są odczuwane jako obce elementy w polszczyźnie. Trzeci typ,

³ Więcej zob. Bogusław Nowowiejski, „O stosunku do zapożyczeń z języków obcych w świetle historii języka polskiego”, w: tegoż, *Z zagadnień kontaktów językowych* (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010), 9–44.

⁴ Andrzej Moroz, „Walencja na styku języków. Uwagi o przyswajaniu zapożyczeń czasownikowych”, w: *W kręgu kultury i języka. Innowacje w nauczaniu i promocji języka polskiego jako obcego*, red. Małgorzata Gębka-Wolak, Tatiana Szkapienko (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2020), 31–49.

⁵ To tylko jeden ze stosowanych podziałów zapożyczeń, inne oparte są m.in. na stopniu rozpowszechnienia danej jednostki w języku biorcy, źródle zapożyczenia, zob. Bańko, *Nie całkiem obce*, 17–18; a także biorą pod uwagę, która część znaku została przejęta przez język biorcy, zob. Andrzej Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2018), 187.

⁶ Zob. np. Lidia Drabik, Elżbieta Sobol, red., *Słownik poprawnej polszczyzny* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007), 1141.

⁷ *Słownik poprawnej polszczyzny* (Drabik, Sobol) definiuje zapożyczenia częściowe jako jednostki charakteryzujące się „uproszczoną wymową i pisownią, są to więc wyrazy obcego pochodzenia zasymilowane w pewnym stopniu do polskiego systemu językowego, ale nieodmienne ze względu na swoją budowę fleksyjną”. Autorka niniejszego opracowania stosuje jednak rozszerzoną definicję, gdyż istnieją zapożyczenia zasymilowane na innych poziomach systemu języka, który je przyjmuje, jednocześnie nieposiadające śladów przyswojenia do systemu języka polskiego pod względem pisowni czy wymowy. Przykładowo wyrażenie *fin de siècle* nie zostało zasymilowane na poziomie ortograficznym i fonetycznym, a jednak WSJP notuje jego odmianę oraz wyrazy pochodne, co oznacza, że mimo braku adaptacji na innych poziomach, dokonała się jego adaptacja morfologiczna.

⁸ Termin używany przez Mirosława Bańkę, zob. tenże, *Nie całkiem obce*, 16.

będący przedmiotem uwagi w niniejszym opracowaniu, to zapożyczenia-cytaty. Posiadają one „obcą postać graficzną, wymowę (łącznie z akcentem) i formę morfologiczną” oraz „nie podlegają fleksji i nie tworzą wyrazów pochodnych”⁹.

1.1. Przedmiot badań

Przedmiotem niniejszego opracowania są wyrażenia pochodzenia francuskiego funkcjonujące we współczesnej polszczyźnie w postaci niezaadaptowanych cytatów. Należą one do zapożyczeń leksykalnych¹⁰, z którymi mamy do czynienia wówczas, gdy przejęte z języka obcego zostały treść i forma wyrazu¹¹.

Galicyzmy – stanowiące ważną część polskiego słownictwa – są chętnie obierane jako przedmiot badań językoznawczych. Po dokonaniu przeglądu wybranych prac badawczych, w których galicyzmy stanowią centralny punkt analizy lub jej dopełnienie, można wywnioskować, że zapożyczenia z języka francuskiego to zagadnienie zbadane dokładnie i to na wielu płaszczyznach, m.in.: ilościowej (Witaszek-Samborska¹², Nowowiejski¹³), adaptacyjnej (Doroszewski¹⁴, Porayski-Pomsta¹⁵, Bochnakowa¹⁶), adaptacyjno-semantycznej (Zawilska¹⁷, Porayski-Pomsta¹⁸), semantyczno-leksykalnej (Porayski-Pomsta¹⁹, Bochnakowa²⁰) czy glottodydaktycznej (Jasińska²¹). Okazuje się jednak, że galicyzmy

⁹ Markowski, *Kultura języka polskiego*, 187.

¹⁰ Drugi rodzaj zapożyczeń to zapożyczenia semantyczne (znaczeniowe), zob. Markowski, *Kultura języka polskiego*, 186; Elżbieta Mańczak-Wohlfeld, *Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim* (Kraków: Universitas, 1995), 77.

¹¹ Markowski, *Kultura języka polskiego*, 186.

¹² Małgorzata Witaszek-Samborska, *Wyrazy obcego pochodzenia we współczesnej polszczyźnie na podstawie słowników frekwencyjnych* (Poznań: Wydawnictwo Nakom, 1992).

¹³ Bogusław Nowowiejski, „Makaronizmy końca XX wieku”, w: tegoż, *Z zagadnień kontaktów językowych* (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010), 77–96.

¹⁴ Witold Doroszewski, „La langue française en Pologne”, *Revue des études slaves* 14-1-2 (1934): 36–50.

¹⁵ Józef Porayski-Pomsta, „Kilka uwag o zapożyczeniach leksykalnych z języka francuskiego”, *Prace Filologiczne* 53 (2007): 461–467; tenże, „Galicyzmy jako podstawa derywacyjna wyrazów polskich”, *Poradnik Językowy* 1 (2012): 76–84.

¹⁶ Anna Bochnakowa, red., *Wyrazy francuskiego pochodzenia we współczesnym języku polskim* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012).

¹⁷ Katarzyna Zawilska, „Zapożyczenia francuskie w toruńskich gazetach rękopiśmiennych z XVII i XVIII wieku”, *Prace Językoznawcze* 9 (2007): 157–162.

¹⁸ Józef Porayski-Pomsta, „Zapożyczenia leksykalne z języka francuskiego we współczesnej polszczyźnie. Charakterystyka strukturalno-semantyczna”, *Poradnik Językowy* 5 (2007): 52–65.

¹⁹ Józef Porayski-Pomsta, „Zakresy (pola) tematyczne zapożyczeń leksykalnych z języka francuskiego w polszczyźnie”, *Poradnik Językowy* 4 (2011): 5–25.

²⁰ Bochnakowa, *Wyrazy francuskiego pochodzenia*.

²¹ Agnieszka Jasińska, „Zapożyczenia z języków romańskich – gorsze zapożyczenia? Rola galicyzmów i italianizmów w nauczaniu języka polskiego jako obcego”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura* 4 (2012): 171–179, dostęp 9.03.2021, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ee82a0ef-cla4-4dd9-965b-d02ba5cc25f6>; taż, „Zapożyczenia z języków romańskich i ich obecność w materiałach do nauki języka polskiego jako obcego”, *Annales Universitatis*

funkcjonujące w polszczyźnie w postaci cytatów nie doczekały się wielu analiz językoznawczych. Zostały zamieszczone m.in. w suplemencie opracowanego pod red. Anny Bochnakowej słownika zapożyczeń z języka francuskiego²² – w ten sposób opis tych jednostek został oddzielony od opisu zapożyczeń zasymilowanych. Zapożyczenia-cytaty z różnych języków, w tym także z francuskiego, były przedmiotem zainteresowania w pracach Bogusława Nowowiejskiego²³, niemniej jednak galicyzmy mają w owych opracowaniach raczej nieznaczny udział – wśród analizowanych jednostek znalazło się niewiele zapożyczeń francuskiego pochodzenia. Przede wszystkim jednak do tej pory przedmiotem badań językoznawczych nie była kwestia adaptacji galicyzmów w postaci cytatów na poziomie składniowym i morfologicznym. Być może analiza adaptacji formalnej zapożyczeń z języka francuskiego, tak często dokonywana przez językoznawców, wydaje się ciekawszym zadaniem również z uwagi na fakt, że zaadaptowane galicyzmy stanowią w polszczyźnie grupę o wiele liczniejszą.

1.2. Cel badań

Obserwacja współczesnego materiału językowego pozwala wysunąć wniosek, że w wielu wypadkach informacje słownikowe odnoszące się do zapożyczeń-cytatów z języka francuskiego są nieaktualne, gdyż część galicyzmów uznawanych w literaturze za zapożyczenia-cytaty przystosowuje się do systemu języka polskiego pod względem formalnym. Ponadto wszystkie wyrażenia przechodzą niezbędną adaptację składniową. Celem niniejszego opracowania jest ustalenie aktualnego stanu adaptacji formalnej zapożyczeń uznawanych dotąd za cytaty oraz wskazanie procesów ich adaptacji składniowej, z uwzględnieniem zmian funkcjonalnych, jakie dokonały się podczas asymilacji galicyzmów na gruncie polszczyzny w stosunku do stanu oryginalnych jednostek w języku francuskim. Wymienione kwestie pozwolą na sprawdzenie aktualnego statusu wybranych galicyzmów w języku polskim, tj. ustalenie, czy nadal wypełniają one definicję zapożyczenia-cytatu, a także na uaktualnienie informacji składniowych i morfologicznych dotyczących owych jednostek.

1.3. Materiał językowy i procedura badawcza

Podstawę bazy materiałowej stanowiły zapożyczenia-cytaty zawarte w suplemencie do słownika A. Bochnakowej²⁴ oraz w *Słowniczku wyrazów-cytatów* znajdującym się w pracy

Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica 15 (2020): 99–109, dostęp 9.03.2021, <https://studialinguistica.up.krakow.pl/article/view/7627/6946>.

²² Bochnakowa, *Wyrazy francuskiego pochodzenia*.

²³ Bogusław Nowowiejski, „Cytaty obcojęzyczne w korespondencji Mickiewicza”, w: tegoż, *Z zagadnień kontaktów językowych* (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010), 113–142; tenże, „Cytaty obcojęzyczne w języku polskim jako problem badawczy”, w: tegoż, *Z zagadnień kontaktów językowych*, 97–112.

²⁴ Bochnakowa, *Wyrazy francuskiego pochodzenia*, 387–401.

Barbary Klebanowskiej, Witolda Kochońskiego i Andrzeja Markowskiego²⁵. Na etapie wstępnym ustalono, czy wyrażenia występujące w źródłach podlegają adaptacji na poziomie pisowni, fleksji i słowotwórstwa. Okazuje się, że wiele z nich uległo już przynajmniej częściowej asymilacji do systemu języka polskiego, co stwierdza się, po pierwsze, na podstawie informacji zawartych w WSJP, po drugie, na podstawie przykładów użycia interesujących nas galicyzmów, które podaje wyszukiwarka Frazeo²⁶. Główne wyznaczniki postępującej adaptacji formalnej badanych jednostek²⁷ to:

- a) spolszczona lub zmodyfikowana pisownia;
- b) notowana odmiana (w słownikach bądź korpusach tekstowych);
- c) stanowienie bazy derywacyjnej²⁸.

Na podstawie dokonanego przeglądu wyeliminowano ze wspomnianych list cytatów te wyrażenia, które aktualnie²⁹ nie spełniają przyjętej definicji zapożyczenia-cytatu³⁰. Wykluczono również nazwy własne oraz zapożyczenia-cytaty, które wyszły z użycia³¹. Dodatkowo, w celu ograniczenia liczby jednostek analizowanych pod względem adaptacji składniowej i morfologicznej³², przyjęto wąskie rozumienie zapożyczenia-cytatu, tj. wyeliminowano także zapożyczenia posiadające wariantywną pisownię (choć sama ta cecha nie odbiera danym galicyzmom statusu zapożyczenia-cytatu w szerokim jego rozumieniu³³). W wyniku wstępnego przeglądu materiału wyłoniono 32 wyrażenia, które funkcjonują w niezmienionej oryginalnej formie, nie odmieniają się, nie tworzą wyrazów pochodnych oraz nie posiadają wariantywnej pisowni. Jednostki te zostały wybrane do dalszej, pogłębionej analizy, a dodatkowo, kierując się różnicami znaczeń i/lub funkcji składniowych, wyodrębniono z nich 55 jednostek leksykalnych – każda różnica kształtu, funkcji składniowej czy znaczenia stanowiła podstawę do wyróżnienia odrębnej jednostki leksykalnej³⁴.

Dalsze badania wybranych na drodze wstępnej analizy zapożyczeń-cytatów obejmowały: po pierwsze, syntezę informacji słownikowych dotyczących wybranych jednostek, znajdujących się w następujących słownikach języka polskiego: SWJP, SPP, WSWO, WFR,

²⁵ „Słowniczek wyrazów-cytatów”, w: *O dobrej i złej polszczyźnie*, red. Barbara Klebanowska, Witold Kochoński, Andrzej Markowski (Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna, 1985), 335–348.

²⁶ *Frazeo. Wyszukiwarka wszystkich wiadomości*, dostęp 9.11.2019–4.06.2021, frazeo.pl.

²⁷ Przykłady jednostek, które utraciły status zapożyczenia-cytatu zostaną podane w dalszej części artykułu.

²⁸ Informacje o derywatach niektórych jednostek uzupełniono na podstawie wyników znalezionych poprzez wyszukiwarkę Google, dostęp 9.11.2019-4.06.2021, google.pl.

²⁹ Stan na czerwiec 2021.

³⁰ Przytoczonej na początku niniejszego opracowania.

³¹ Na podstawie braku ich notowania w WSJP oraz braku (lub nieznaczącej liczby) wyników ich wyszukiwania w wyszukiwarce Frazeo.

³² Analiza adaptacji funkcjonalnej dotyczyła tylko jednostek aktualnie spełniających przyjętą definicję zapożyczenia-cytatu.

³³ Kwestia ta zostanie szerzej omówiona w dalszej części opracowania.

³⁴ Por. Andrzej Bogusławski, „O zasadach rejestracji jednostek języka”, *Poradnik Językowy* 8 (1976): 356–364.

ISJP, SWO, WSJP, SJP online, oraz języka francuskiego: LR online, LPR, LLF online i LI online³⁵; po drugie, analizę konkretnych użycí wybranych niespolonizowanych galicyzmów notowanych przez korpus tekstowy Frazeo, WSJP oraz, w ramach uzupełnienia, przez NKJP i wyszukiwarkę Google. Zgromadzenie informacji dostępnych w wyżej podanych źródłach pozwoliło na stworzenie słownika analizowanych zapożyczeń-cytatów, w którym każde hasło zawiera część fonetyczną, semantyczno-pragmatyczną oraz składniową³⁶.

Przeprowadzona wstępna analiza pozwala przyjąć następujące hipotezy: po pierwsze, zapożyczenia funkcjonujące w polszczyźnie w postaci cytatów mogą utracić ów status w wyniku postępującej (wraz ze wzrostem frekwencji) adaptacji na poziomie pisowni, fleksji czy słowotwórstwa; po drugie, zapożyczenia spełniające definicję cytatu nie są jednostkami, które nie podlegają żadnym regułom systemu języka polskiego, mimo niezaaansowanej adaptacji formalnej, ale w trakcie funkcjonowania na gruncie polszczyzny poddawane są także procesom adaptacji funkcjonalnej – często nieuświadomionym – bez których ich użycia w zdaniach języka polskiego nie byłyby możliwe.

2. Funkcjonowanie wybranych jednostek we współczesnej polszczyźnie

2.1. Zapozyczenia posiadające wariantywną lub zmodyfikowaną pisownię

Już na etapie wstępnej analizy bazy materiałowej można było zaobserwować, że wiele zapożyczeń uznawanych dotąd za cytaty zaczęło podlegać minimalnej adaptacji formalnej na poziomie graficznym – mowa tu o wariantywniej pisowni interesujących nas jednostek. Przykładami jednostek posiadających oboczną, wariantywną pisownię są:

- a) zapożyczenia posiadające formy bez znaków diakrytycznych, np. *agrément – agreement, apéritif – aperitif, déjà vu – deja vu, entrée – entree; résumé – resume;*
- b) zapożyczenia, których pisownia podlega innym modyfikacjom (brak dywizu, brak ostatniej litery, brak litery w środku wyrazu, zamiana jednostki dwusegmentowej na jednosegmentową, zapis zbliżony do spolszczenia, dodanie apostrofu), np. *vis-à-vis – vis à vis, à propos – apropo, attaché – atache, à la – a’la.*

Czy samo posiadanie wariantywniej pisowni pozbawia zapożyczenie statusu cytatu? Uznając, że istnienie wariantów formalnych danego zapożyczenia nie sprawia, że przestaje ono być cytatem, przyjmuje się szersze rozumienie zapożyczenia-cytatu, tj. dopuszcza się jego adaptację formalną w minimalnym zakresie. Większość notowanych wariantów

³⁵ Rozwinięcie skrótów znajduje się na końcu artykułu. Dostęp do wszystkich źródeł internetowych: 9.11.2019–4.06.2021.

³⁶ Niniejszy artykuł, ze względów formalnych, zostanie ograniczony do prezentacji wniosków związanych z adaptacją formalną i funkcjonalną zapożyczeń, nie będzie zaś obejmował zagadnień semantyczno-pragmatycznych.

zapożyczeń-cytatów charakteryzuje się pominięciem znaków diakrytycznych, na ogół nie są to więc radykalne modyfikacje jednostek zapożyczonych, które zacierają ich obce pochodzenie. Nie powodują także zmian w planie treści ani zmian gramatycznych, zmiana dotyczy zatem tylko postaci jednostki (i to w nieznacznym stopniu), można więc uznać, że sama obecność wariantywnej pisowni w systemie języka polskiego nie pozbawia wyrażenia statusu zapożyczenia-cytatu. Jednocześnie należy wyraźnie oddzielić pisownię wariantywną od pisowni spolszczonej, która jest fonetycznym zapisem wyrazu, a więc całkowitym dostosowaniem formy wyrazu do systemu języka polskiego, np. *boutique* – *butik*, *carillon* – *karylion*, *manicure* – *manikiur*, *armagnac* – *armaniak*. Można stwierdzić, że spolszczenie jest ostatnim etapem przystosowania zapożyczenia do polskiego systemu językowego na poziomie graficznym. Zapożyczenia posiadające spolszczoną pisownię nie spełniają zatem nawet szerokiej definicji zapożyczenia-cytatu, gdyż ich adaptacja graficzna znajduje się na poziomie zaawansowanym.

2.2. Zapożyczenia podlegające adaptacji na poziomie morfologicznym

Niektóre wyrażenia poddane wstępnej analizie okazały się jednostkami podlegającymi zaawansowanej adaptacji na poziomie morfologicznym. Są to:

- a) jednostki, które są notowane z morfemami będącymi wykładnikami przypadku lub liczby mnogiej, np. *apéritif* – *aperitify*, *aperitifów*; *atelier* – *ateliery*; *camembert* – *camemberty*, *camembertów*; *carillon* – *carillony*, *carillonu*; *savoir-vivre* – *savoir-vivre'u*;
- b) jednostki tworzące derywaty (najczęściej będące podstawami słowotwórczymi dla przymiotników), np. *croissant* – *croissantowy*; *danse macabre* – *danse macabre'owy*; *fin de siècle* – *fin de siècle'owy*, *findesieclowy*; *roquefort* – *roquefortowy*.

Zaawansowana adaptacja formalna jednostki, tj. daleko posunięta ingerencja w jej formę, która prowadzi do zatarcia śladów obcego pochodzenia oraz adaptacja na poziomie morfologicznym są sygnałem dobrej asymilacji danego wyrażenia do systemu języka polskiego, a co za tym idzie – utraty statusu zapożyczenia-cytatu. Forma każdej jednostki obcego pochodzenia, w miarę wzrostu frekwencji użycia w polszczyźnie, jest adaptowana i upraszczana przez użytkowników języka biorcy, niekiedy mamy jednak do czynienia z pewnymi „blokadami” procesów fleksyjnych czy derywacyjnych. Najczęściej są one uwarunkowane względami formalnymi, takimi jak niepolskie zakończenie czy różnica między pisownią a wymową, dotycząca przeważnie wygłosowej części jednostki – jest to spowodowane różnicami w podsystemach fonetycznych, graficznych i morfologicznych języka dawcy i języka biorcy (w tym wypadku języka francuskiego i języka polskiego). „Blokada” takich procesów dotyczy przede wszystkim jednostek o nieustabilizowanym i nieutrwalonym miejscu w polskiej leksyce, tj. właśnie zapożyczeń w postaci cytatów i zapożyczeń

częściowo przyswojonych³⁷. Podsumowując, nie wszystkie jednostki zaczynają od razu podlegać adaptacji na poziomie pisowni, fleksji czy słowotwórstwa, zaś wyrażenia, które w wyniku wstępnej analizy zostały wybrane do dalszych badań (czyli zostały uznane za jednostki nadal posiadające status zapożyczenia-cytatu), nie mogły zostać poddane takiej adaptacji właśnie z powodów formalnych.

2.3. Procesy adaptacji składniowej i morfologicznej

Inaczej rzecz się ma z adaptacją składniową, czyli przystosowaniem zapożyczonego wyrażenia do użycia w strukturach zdaniowych języka biorcy, gdyż poddawane są jej wszystkie zapożyczone jednostki już od pierwszego użycia. Należy podkreślić, że adaptacja funkcjonalna zapożyczeń jest konieczna, by jednostki w ogóle mogły zostać użyte w języku biorcy. Następuje ona niezależnie od procesu adaptacji formalnej oraz przebiega w innym tempie, dlatego podlegają jej także zapożyczenia o charakterze cytatów. Wyraz obcego pochodzenia przejęty do polszczyzny (i jeszcze do niej niezaadaptowany pod względem formalnym) „wchodzi w polski kontekst semantyczny i uwarunkowania stylistyczne”³⁸. Oprócz tego zapożyczone wyrażenie już przy pierwszym użyciu pełni funkcję konkretnej części mowy. Typowo jest to ta sama funkcja, którą wyraz pełni w analogicznym zdaniu języka dawcy, tj. nie następuje zamiana części mowy, choć i ta nie jest wykluczona.

2.3.1. Funkcje składniowe badanych galicyzmów

Niektóre z analizowanych jednostek mogą pełnić w języku dawcy funkcje różnych części zdania, stając się zarazem jednostkami homonimicznymi, czyli takimi, które posiadają taki sam kształt, jednak różnią się funkcją składniową. Polszczyzna może przejmować wszystkie funkcje składniowe, a zatem w wielu wypadkach zapożycza się więcej niż jedną jednostkę. Przykładem takiego wyrażenia jest galicyzm *comme il faut* – polszczyzna przejęła z języka francuskiego obydwie funkcje, które jednostki o takim kształcie mogą pełnić w zdaniach języka biorcy, czyli funkcję frazy przysłówkowej, zob. (1):

(1) [...] *wiadomy rygor miał ją uchronić od kompromitacji, miał pomóc zacisnąć zęby i odejść comme il faut.* (NKJP)

oraz funkcję frazy przymiotnikowej, zob. (2):

(2) *Francuscy goście śmiali się, ale też trochę kiwali głowami: to nie było całkiem comme il faut [...].* (NKJP)

Jak się okazuje, składniowa adaptacja jednostki może obejmować również przyjęcie przez nią nowej funkcji składniowej na gruncie polszczyzny, tj. takiej, której jednostki o danym kształcie nie pełnią w zdaniach języka dawcy. Wydaje się, że nie jest to zjawisko

³⁷ Hanna Jadacka, „Od czego zależy aktywność słowotwórcza rzeczowników w języku polskim?”, *Poradnik Językowy* 7 (1994): 7.

³⁸ Nowowiejski, *Makaronizmy*, 81.

bardzo częste (dotyczy tylko 6 z 55 badanych jednostek leksykalnych), jednak analizowany materiał stwarza podstawy do twierdzenia, że tego typu przesunięcia funkcjonalne mogą zachodzić. Omawianemu procesowi uległy galicyzmy *au naturel*, *en bloc*, *par force*³⁹, *au courant* oraz *poste restante*.

Wyrażenia *au naturel*, *en bloc* oraz *par force*, które funkcjonują w języku francuskim jako frazy przysłówkowe, są używane w zdaniach języka polskiego także w nowej w stosunku do francuszczyzny funkcji składniowej – funkcji frazy przymiotnikowej, co obrazują poniższe zdania:

- (3) *W wytwornej europejskiej kuchni dania powinny być au naturel.* (NKJP)
- (4) *Natomiast z drugiej strony spotkaliśmy się z takimi en bloc zarzutami o wszystko [...].* (Frazeo)
- (5) *Takie strategie par force są bardzo niebezpieczne.* (Frazeo)

Omawiany typ zmiany gramatycznej (fraza przysłówkowa na frazę przymiotnikową w zdaniach języka polskiego) powtórzył się trzy razy, co może oznaczać, że francuskie frazy przysłówkowe stosunkowo łatwo adaptują się do pełnienia w polszczyźnie funkcji frazy przymiotnikowej. Należy również dodać, że nowych w stosunku do francuszczyzny funkcji składniowych wyrażen *au naturel* i *en bloc* nie notują nie tylko wybrane słowniki języka francuskiego, ale również wybrane słowniki języka polskiego – owe funkcje składniowe zostały bowiem ustalone na podstawie wyników uzyskanych poprzez analizę korpusów tekstowych.

Pozostałe wymienione wyrażenia uległy następującym zmianom gramatycznym: z frazy przymiotnikowej na frazę przysłówkową (*au courant*) oraz z frazy nominalnej na frazę przymiotnikową (*poste restante*), co jest widoczne w następujących użyciach wyekscerpowanych z korpusów tekstowych:

- (6) *Innymi słowy, to, co jest uważane (przez media masowego rażenia, „autorytety moralno-polityczne” lub sondażownie zawsze au courant z wynikami) za sytuację utrwaloną, jest tylko stanem przejściowym*⁴⁰. (Frazeo)
- (7) *Latałam codziennie klusem z Marymontu na plac Inwalidów na pocztę do skrytki poste restante.* (NKJP)

³⁹ Właściwie wyrażenie *par force* zyskało w polszczyźnie dwie nowe funkcje składniowe – frazy przymiotnikowej, opisanej w dalszej części opracowania, oraz rzeczownika (o zaadaptowanej pisowni *parfors*, definiowanego w WSWO jako *polowanie konno z udziałem psów gończych; bieg myśliwski konno*). Funkcja rzeczownika nie będzie jednak szerzej wyjaśniana w niniejszym artykule, gdyż wybrane słowniki języka polskiego ani korpusy tekstowe nie notują zdań z użyciem teje jednostki w danej funkcji składniowej. Oznacza to, że dziś nie jest już używana.

⁴⁰ W przykładzie (6) możliwa jest również interpretacja przymiotnikowa: *sondażowanie* [jest] – jakie? – *au courant*.

2.3.2. Rodzaj gramatyczny zapożyczonych rzeczowników i fraz nominalnych

Dodatkowemu procesowi mieszczącemu się w ramach adaptacji funkcjonalnej zapożyczenia do systemu języka polskiego ulegają przejmowane rzeczowniki i frazy nominalne – mowa tu o przypisaniu im na gruncie polszczyzny rodzaju gramatycznego, co jest konieczne, by mogły funkcjonować w polskich zdaniach. Najpierw przyjrzymy się ogólnym mechanizmom związanym z nadawaniem rodzaju obcym wyrażeniom przejętym do języka polskiego, by w dalszej kolejności skoncentrować się na rodzajach gramatycznych przypisywanych galicyzmom funkcjonującym w postaci cytatów.

„Nadanie” jednostce zapożyczonej rodzaju na gruncie polszczyzny uwarunkowane jest kilkoma czynnikami opisanymi między innymi przez Tatianę Kwiatkowską⁴¹. Badaczka w pierwszej kolejności podkreśla, że zapożyczony wyraz nie może funkcjonować w języku polskim poza kategorią rodzaju, nawet jeśli nie posiada żadnych jego wyznaczników, takich jak końcówki przypadku, fleksja czy sufiksy. Okazuje się, że nadając kategorię rodzaju zapożyczeniom pochodzącym z języków europejskich, kierujemy się powtarzalnymi, regularnymi modelami. Najczęściej dotyczą one kryterium semantycznego oraz formalnego. Zgodnie z pierwszym z nich rodzaj nadany zapożyczonej jednostce jest zgodny z jej rodzajem naturalnym⁴², tzw. płcią obiektu (np. *femme fatale* – rodzaj żeński, *pierrot* – rodzaj męski). Nie bez znaczenia pozostaje również rodzaj oryginalnej jednostki na gruncie języka dawcy, jednakże ten „nowo nadany” nie zawsze jest z nim zgodny, chociażby ze względu na drugie z wymienionych kryteriów – kryterium formalne. Według niego zapożyczona jednostka otrzymuje rodzaj gramatyczny przez wzgląd na jej wygłos, głoskę końcową. Również obecne w danym wyrazie elementy słowotwórcze mogą sugerować rodzaj gramatyczny⁴³.

W języku polskim rodzaj żeński najczęściej nadawany jest zapożyczonym rzeczownikom, które w oryginalnej postaci zakończone są na *-a* i *-e*⁴⁴. Jeśli chodzi o galicyzmy, należy wziąć pod uwagę fakt, że w języku francuskim końcówka *-a* nie jest związana z rodzajem żeńskim. Rzeczowniki tego rodzaju częściej kończą się bowiem niewymawianym *-e*. Co więcej, kategoria gramatyczna ma tu swoje wykładniki nie w końcówkach fleksyjnych wyrazów, a w rodzajnikach umieszczanych przed rzeczownikami, dlatego przejęte do języka polskiego galicyzmy rodzaju żeńskiego tracą niewymawiane wygłosowe *-e*, które zostaje zastąpione przez *-a*, dzięki czemu można odmieniać je według modelu deklinacyjnego rodzaju żeńskiego⁴⁵. Wspomniany proces utraty wygłosowego *-e* przez oryginalną jednostkę i zastąpienie jej końcówką *-a* jest ściśle związany z adaptacją formalną takiej

⁴¹ Tatiana Kwiatkowska, „Gramatyczna kategoria rodzaju dla zapożyczeń w języku polskim i rosyjskim: paralele i różnice”, *Acta Polono-Ruthenica* 19 (2014): 217–229.

⁴² Dotyczy tylko rzeczowników odnoszących się do osób.

⁴³ Kwiatkowska, „Gramatyczna kategoria rodzaju”, 218.

⁴⁴ Tamże, 219.

⁴⁵ Tamże, 220.

jednostki, która w wyniku przystosowania pisowni do systemu języka polskiego zyskuje również rodzaj żeński, co można zilustrować za pomocą jednostki *dama* (fr. *une dame*), *akolada* (fr. *une accolade*) czy *fasada* (fr. *une façade*). Drugi z mechanizmów, polegający na nadaniu rodzaju żeńskiego rzeczownikom kończącym się w oryginalnej postaci na *-a*, jest dość rzadki w wypadku galicyzmów przyjętych do polszczyzny.

Obce wyrażenia przejęte do języka polskiego najczęściej otrzymują rodzaj męski. Powodowane jest to względami semantycznymi oraz kryterium formalnym – znacząca liczba przejmowanych wyrazów zakończona jest na spółgłoskę twardą (por. *apéritif* – rodzaj męski) lub na samogłoskę niemą (por. *boutique* – rodzaj męski).

Jeśli chodzi natomiast o rodzaj nijaki, jest on nadawany wszystkim zapożyczonym rzeczownikom odznaczającym się brakiem wykładników formalnych, które sugerowałyby przypisanie im rodzaju męskiego bądź żeńskiego. Rodzaj ten nierzadko otrzymują także rzeczowniki nieżywotne⁴⁶. Co ciekawe, rodzaj nijaki posiada większość rzeczowników nieodmiennych⁴⁷, a więc takich, których budowa nie pozwala na odmianę w języku polskim (por. *jury*, *menu* – rodzaj nijaki).

Pośród analizowanych wybranych zapożyczeń-cytatów znalazło się 36 jednostek leksykalnych pełniących w zdaniach języka polskiego funkcję rzeczownika lub frazy nominalnej, z czego w wypadku 25 jednostek nastąpiło przejście z oryginalnego rodzaju męskiego (przypisywanego danej jednostce we francuszczyźnie) do rodzaju nijakiego w języku polskim. Innymi słowy, ten typ zmiany rodzaju gramatycznego galicyzmu na gruncie polszczyzny obejmuje 69% analizowanych rzeczowników i fraz nominalnych – budowa większości wybranych jednostek nie pozwala na dodawanie końcówek fleksyjnych, dlatego według kryterium formalnego przypisuje się im rodzaj nijaki. Przejście z francuskiego rodzaju żeńskiego do rodzaju nijakiego w polszczyźnie dokonało się zaś w wypadku czterech jednostek – okazuje się więc, że najwięcej badanych zapożyczeń-cytatów otrzymało w polszczyźnie rodzaj nijaki.

Pozostałe typy zmian rodzaju gramatycznego dotyczą jednostek, których rodzaj gramatyczny w języku polskim, jak wskazują użycia notowane przez korpusy tekstowe, nie jest ustabilizowany. Przejście z francuskiego rodzaju żeńskiego do rodzaju żeńskiego lub nijakiego w polszczyźnie dotyczy dwóch jednostek: *carte blanche* i *force majeure*; przejście z francuskiego rodzaju męskiego do polskiego rodzaju męskiego lub nijakiego charakteryzuje jednostki *dossier* i *enfant terrible*. Najbardziej widoczny brak stabilizacji rodzaju gramatycznego reprezentuje jednostka *art nouveau* – w języku francuskim przypisuje się jej rodzaj męski, natomiast na gruncie polszczyzny – rodzaj żeński (8), męski lub nijaki (9), (10)⁴⁸:

⁴⁶ Tamże, 221.

⁴⁷ Wiesław Tomasz Stefańczyk, *Kategoria rodzaju i przypadku polskiego rzeczownika* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007), 44–45.

⁴⁸ W zdaniach (9) i (10) notowanych w korpusach tekstowych nie jest możliwe jednoznaczne ustalenie rodzaju jednostki *art nouveau*.

- (8) *Art nouveau upodobniała przedmioty codziennego użytku do roślin i zacierała granice między naturą a produktami technicznych wysiłków człowieka.* (NKJP)
- (9) *Nic dziwnego, wszak jego prace stanowią kwintesencję wysmakowanego Art Nouveau.* (NKJP)
- (10) *W stolicy działał czołowy architekt francuskiego Art Nouveau – Hector Guimard, znany przede wszystkim jako twórca wejść do stacji paryskiego metra⁴⁹.* (NKJP)

Na podstawie przeprowadzonej analizy można zauważyć, że brak stabilizacji rodzaju gramatycznego w polszczyźnie często ma miejsce, gdy rodzaj nadawany jednostce zgodnie z kryterium semantycznym oraz rodzaj nadawany zgodnie z kryterium formalnym nie są tożsame, innymi słowy, rodzaj sugerowany przez kryterium formalne nie zgadza się z rodzajem, który powinien zostać przypisany danej jednostce według kryterium semantycznego.

Ponadto wśród badanych jednostek leksykalnych znalazły się dwie, których rodzaju gramatycznego w języku polskim i francuskim nie można porównać: jednostka *plateau*⁵⁰ nie funkcjonuje na gruncie polszczyzny jako rzeczownik. W zdaniach notowanych przez korpusy tekstowe używana jest tylko jako podrzędnik we frazie nominalnej *faza plateau*, zob. (11), a więc zasadniczo występuje w funkcji przymiotnika, który nie posiada końcówki charakterystycznej dla któregośkolwiek rodzaju gramatycznego, następuje zatem neutralizacja rodzaju – oznacza to, że wyrażenie *plateau* w danej funkcji składniowej może występować we wszystkich rodzajach gramatycznych w takiej samej formie.

- (11) *Z końcem okresu pobudzenia rozpoczyna się faza plateau.* (NKJP)

Przypisywany całej frazie rodzaj żeński zależy ponadto od nadrzędnika *faza*. Nie znaleziono zdań, w których jednostka *plateau* w danym znaczeniu została użyta jako rzeczownikowy nadrzędnik, poza wspomnianą frazą nominalną, dlatego uznano, że nie ma możliwości ustalenia „samodzielnego” rodzaju gramatycznego tego galicyzmu.

Drugą jednostką leksykalną, której typ zmiany rodzaju gramatycznego nie został ustalony, jest jednostka *par force*⁵¹. Zyskała ona na gruncie polszczyzny funkcję rzeczownika. Francuskie jednostki o kształcie *par force* nie pełnią takiej funkcji w zdaniach, a zatem w systemie języka francuskiego nie przypisuje im się rodzaju gramatycznego, który można by porównać z rodzajem, jaki ta jednostka otrzymuje w języku polskim.

⁴⁹ W przykładach (9) i (10) uwagę zwraca także zmieniony zapis jednostki *art nouveau* – obydwa człony wyrażenia zapisano wielką literą. Takiej pisowni nie notują wybrane słowniki języka polskiego, a więc nie jest to zapis zgodny z normą ortograficzną.

⁵⁰ W znaczeniu podawanym w WFR: *faza podniecenia seksualnego, poprzedzająca szczytowanie*.

⁵¹ W znaczeniu: *polowanie konno z udziałem psów gończych; bieg myśliwski konno* (WSWO).

3. Zakończenie

Niniejsza analiza potwierdziła hipotezy postawione na początku badań. Zgodnie z pierwszą z nich niezaadaptowane wyrażenia znajdujące się w zasobie leksykalnym polszczyzny mogą utracić status zapożyczenia-cytatu. Materiał językowy zawarty w korpusach tekstowych pokazuje, że procesy adaptacyjne wyrażenń przejętych do języka polskiego z innych języków postępują wraz z rosnącą frekwencją użycia jednostek. Co za tym idzie, wiele galicyzmów uznawanych do tej pory za zapożyczenia niezaadaptowane pod względem pisowni, fleksji czy słotwórstwa utraciło status zapożyczenia-cytatu. Brak takiej adaptacji obserwuje się tylko w sytuacji niskiej frekwencji użycia danej jednostki lub wtedy, gdy istnieją ograniczenia formalne, tj. nie pozwala na to budowa morfologiczna zapożyczenia.

Druga hipoteza dotyczyła adaptacji zapożyczonych jednostek na poziomie składniowym i morfologicznym. Rzeczywiście, informacje dotyczące opisywanych jednostek, zgromadzone poprzez szczegółową analizę materiału potwierdzają, że adaptacja funkcjonalna, której podlegają zapożyczenia, w tym zapożyczenia w postaci cytatów, jest niezbędna do funkcjonowania wyrażenń obcego pochodzenia w systemie języka polskiego. Każdy z opisywanych galicyzmów można przyporządkować do odpowiedniej klasy gramatycznej, wszystkim jednostkom używanym w funkcji rzeczowników czy fraz nominalnych przypisuje się na gruncie polszczyzny rodzaj gramatyczny – nawet jeśli nie nastąpiła jeszcze jego pełna stabilizacja, użytkownicy języka polskiego intuicyjnie przypisują danej jednostce ten rodzaj, który wydaje się odpowiedni.

Wnioski wypływające z dokonanej analizy jedynie sygnalizują, jak wielu procesom adaptacyjnym poddawane są zapożyczenia z języka francuskiego uznawane za jednostki funkcjonujące w polszczyźnie w postaci cytatów. Jest to zaledwie początek badań, które oprócz adaptacji form zapożyczeń obejmują także ich adaptację składniową i morfologiczną, ta zaś, chociaż do tej pory rzadziej obierana jako przedmiot analiz językoznawczych, okazuje się równie warta uwagi, co procesy adaptacji formalnej. Analiza pozornie nieskomplikowanego i jakże często pomijanego w pracach przystosowania zapożyczeń do użycia w zdaniach języka polskiego wydaje się ważnym zadaniem. Dopełnia bowiem wiedzę o przebiegu procesów adaptacyjnych.

Bibliografia

- Bańko, Mirosław, red. *Inny słownik języka polskiego PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2014.
- Bańko, Mirosław, Diana Svobodova, Joanna Rączaszek-Leonardi, Marcin Tatjewski. *Nie całkiem obce zapożyczenia wyrazowe w języku polskim i czeskim*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2016.
- Bochnakowa, Anna. „Sur quelques augmentatifs romans empruntés par le polonais”. *Romanica Cracoviensia* 11 (2011): 41–46.

- Bochnakowa, Anna, red. *Wyrazy francuskiego pochodzenia we współczesnym języku polskim*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012.
- Bogusławski, Andrzej. „O zasadach rejestracji jednostek języka”. *Poradnik Językowy* 8 (1976): 356–364.
- Dictionnaire de français Larousse*. Dostęp 9.11.2019–4.06.2021. <https://larousse.fr/dictionnaires/francais>.
- Dictionnaire Français L'Internaute*. Dostęp 9.11.2019–4.06.2021. www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/.
- Dictionnaire La Langue Française*. Dostęp 9.11.2019–4.06.2021. www.lalanguefrancaise.com/dictionnaire.
- Doroszewski, Witold. „La langue française en Pologne”. *Revue des études slaves* 14-1-2 (1934), 36–50.
- Drabik, Lidia, Elżbieta Sobol, red. *Słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- Dunaj, Bogusław, red. *Słownik współczesnego języka polskiego*. Kraków: SMS, 2000.
- Frazeo. Wyszukiwarka wszystkich wiadomości*. Dostęp 9.11.2019–4.06.2021. frazeo.pl.
- Google*. Dostęp 9.11.2019–4.06.2021. google.pl.
- Jadacka, Hanna. „Od czego zależy aktywność słotwórcza rzeczowników w języku polskim?”. *Poradnik Językowy* 7 (1994): 1–10.
- Jasińska, Agnieszka. „Zapożyczenia z języków romańskich – gorsze zapożyczenia? Rola galicyzmów i italianizmów w nauczaniu języka polskiego jako obcego”. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura* 4 (2012): 171–179. Dostęp 9.03.2021. [http://cejsh/icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ee82a0ef-c1a4-4dd9-965b-d02ba5cc25f6](http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ee82a0ef-c1a4-4dd9-965b-d02ba5cc25f6).
- Jasińska, Agnieszka. „Zapożyczenia z języków romańskich i ich obecność w materiałach do nauki języka polskiego jako obcego”. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica* 15 (2020): 99–109. Dostęp 9.03.2021. <https://studialinguistica.up.krakow.pl/article/view/7627/6946>.
- Kwiatkowska, Tatiana. „Gramatyczna kategoria rodzaju dla zapożyczeń w języku polskim i rosyjskim: paralele i różnice”. *Acta Polono-Ruthenica* 19 (2014): 217–229.
- Latuszek, Arkadiusz, Elżbieta Zarych, red. *Wielki słownik wyrazów obcych*. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2009.
- Mańczak-Wohlfeld, Elżbieta. *Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim*. Kraków: Universitas, 1995.
- Markowski, Andrzej. *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2018.
- Moroz, Andrzej. „Walencja na styku języków. Uwagi o przyswajaniu zapożyczeń czasownikowych”. W: *W kręgu kultury i języka. Innowacje w nauczaniu i promocji języka polskiego jako obcego*, red. Małgorzata Gębka-Wolak, Tatiana Szkapienko, 31–49. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2020.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Dostęp 9.11.2019–4.06.2021. nkjp.pl.
- Nowowiejski Bogusław. „Cytaty obcojęzyczne w języku polskim jako problem badawczy”. W: tegoż, *Z zagadnień kontaktów językowych*, 97–112. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010.
- Nowowiejski, Bogusław. „Cytaty obcojęzyczne w korespondencji Mickiewicza”. W: tegoż, *Z zagadnień kontaktów językowych*, 113–142. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010.
- Nowowiejski, Bogusław. „Makaronizmy końca XX wieku”. W: tegoż, *Z zagadnień kontaktów językowych*, 77–96. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010.
- Nowowiejski Bogusław. „O stosunku do zapożyczeń z języków obcych w świetle historii języka polskiego”. W: tegoż, *Z zagadnień kontaktów językowych*, 9–44. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010.
- Porayski-Pomsta, Józef. „Galicyzmy jako podstawa derywacyjna wyrazów polskich”. *Poradnik Językowy* 1 (2012): 76–84.
- Porayski-Pomsta, Józef. „Kilka uwag o zapożyczeniach leksykalnych z języka francuskiego”. *Prace Filologiczne* 53 (2007): 461–467.

- Porayski-Pomsta, Józef. „Zakresy (poła) tematyczne zapożyczeń leksykalnych z języka francuskiego w polszczyźnie”. *Poradnik Językowy* 4 (2011): 5–25.
- Porayski-Pomsta, Józef. „Zapożyczenia leksykalne z języka francuskiego we współczesnej polszczyźnie. Charakterystyka strukturalno-semantyczna”. *Poradnik Językowy* 5 (2007): 52–65.
- Rey-Debove, Josette, Alain Rey, red. *Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2017.
- „Słowniczek wyrazów-cytatów”. W: *O dobrej i złej polszczyźnie*, red. Barbara Klebanowska, Witold Kochański, Andrzej Markowski, 335–348. Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna, 1985.
- Słownik języka polskiego PWN*. Dostęp 9.11.2019–4.06.2021. <https://sjp.pwn.pl>.
- Stefańczyk, Wiesław Tomasz. *Kategoria rodzaju i przypadku polskiego rzeczownika*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007.
- Wara od rz!*, wywiad z prof. Janem Miodkiem przeprowadzony przez Mariusza Urbanka, 2019. Dostęp 4.06.2021. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/klasykipolityki/1795040,1,wara-od-rz.read>.
- Wiśniakowska, Lidia. *Słownik wyrazów obcych PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020.
- Witaszek-Samborska, Małgorzata. *Wyrazy obcego pochodzenia we współczesnej polszczyźnie: na podstawie słowników frekwencyjnych*. Poznań: Wydawnictwo Nakom, 1992.
- Zawilska, Katarzyna. „Zapożyczenia francuskie w toruńskich gazetach rękopiśmiennych z XVII i XVIII wieku”. *Prace Językoznawcze* 9 (2007): 157–162.
- Żmigrodzki, Piotr, red. *Wielki słownik języka polskiego*. Dostęp 9.11.2019–4.06.2021. <https://wsjp.pl>.

Wykaz skrótów

- ISJP – Bańko, Mirosław, red. *Inny słownik języka polskiego PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2014.
- LI online – *Dictionnaire Français L’Internaute*. www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/.
- LLF online – *Dictionnaire La Langue Française*. www.lalanguefrancaise.com/dictionnaire.
- LPR – Rey-Debove, Josette, Alain Rey, red. *Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2017.
- LR online – *Dictionnaire de français Larousse*. <https://larousse.fr/dictionnaires/francais>.
- NKJP – *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. nkjp.pl.
- SJP online – *Słownik języka polskiego PWN*. <https://sjp.pwn.pl>.
- SPP – Drabik, Lidia, Elżbieta Sobol, red. *Słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- SWJP – Dunaj, Bogusław, red. *Słownik współczesnego języka polskiego*. Kraków: SMS, 2000.
- SWO – Wiśniakowska, Lidia. *Słownik wyrazów obcych PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020.
- WFR – Bochnakowa, Anna, red. *Wyrazy francuskiego pochodzenia we współczesnym języku polskim*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012.
- WSJP – Żmigrodzki, Piotr, red. *Wielki słownik języka polskiego*. <https://wsjp.pl>.
- WSWO – Latusek, Arkadiusz, Elżbieta Zarych, red. *Wielki słownik wyrazów obcych*. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2009.

Status zapożyczenia-cytatu we współczesnym języku polskim na przykładzie galicyzmów

Streszczenie

Celem badań było ustalenie aktualnego statusu galicyzmów funkcjonujących w polszczyźnie w postaci cytatów poprzez sprawdzenie stanu ich adaptacji na poziomie pisowni, fleksji i słowotwórstwa oraz wskazanie procesów adaptacji składniowej. Założono, po pierwsze, że galicyzmy uznawane do tej pory za cytaty mogły utracić ten status w wyniku postępującej adaptacji formalnej. Druga hipoteza dotyczyła zapożyczeń, które nadal spełniają definicję cytatu – mimo niezaawansowanej adaptacji formalnej nie można pojmować ich jako jednostek niepodlegających żadnym regułom systemu języka polskiego, gdyż w trakcie funkcjonowania na gruncie polszczyzny są poddawane niezbędnym procesom adaptacji składniowej. Stan adaptacji galicyzmów na poziomie pisowni, fleksji, słowotwórstwa oraz składni zweryfikowano na podstawie informacji zawartych w wybranych słownikach języka polskiego oraz przykładów użycia danych jednostek wyszukanych w tekstach współczesnej polszczyzny.

Analiza wykazała, że wiele badanych galicyzmów straciło status zapożyczenia-cytatu, a nawet charakteryzuje się zaawansowaną adaptacją formalną, postępującą wraz z rosnącą frekwencją użycia jednostek. Badania potwierdziły również, że galicyzmy utrzymujące status cytatu, podobnie jak zapożyczenia zaadaptowane, ulegają procesom adaptacji składniowej, tj. można przyporządkować je do odpowiedniej klasy gramatycznej, a wszystkim jednostkom używanym w funkcji rzeczowników czy fraz nominalnych przypisuje się na gruncie polszczyzny rodzaj gramatyczny.

The status of a borrowing-quotation in the contemporary Polish language as exemplified by the Gallicisms

Summary

The aim of the study was to establish the current status of the Gallicisms functioning in the Polish language in the form of quotations, by verifying their adaptation at the level of spelling, inflection, and word formation, as well as pointing to the processes of their syntactic adaptation. It was assumed, first, that the Gallicisms regarded so far as quotations could have lost this status as a result of progressive formal adaptation. The second hypothesis concerned the borrowings that still meet the definitional criteria of a quotation – despite their non advanced formal adaptation, they cannot be comprehended as units that are subject to no rules of the Polish language system, as during their functioning in the Polish language they undergo indispensable processes of syntactic adaptation. The status of the adaptation of the Gallicisms at the level of spelling, inflection, word formation, and syntax was verified based on the information contained in the selected Polish language dictionaries and the instances of the usage of the given units, found in the contemporary Polish language texts.

The analysis demonstrated that many of the investigated Gallicisms lost their status of a borrowing-quotation, more still, are characterized by advanced formal adaptation, progressing with the growing frequency of the units' usage. The research also confirmed that the Gallicisms maintaining their status of a quotation, similarly to the adapted borrowings, undergo the processes of syntactic adaptation, i.e. can be assigned to a proper grammatical category, and all the units used in the function of substantives or nominal phrases are assigned in the Polish language grammatical gender.

Cytowanie

Buler, Michalina. „Status zapożyczenia-cytatu we współczesnym języku polskim na przykładzie galicyzmów”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 21 (2022): 75–91. DOI: 10.18276/sj.2022.21-06.